Advies inrichting Meijegraslanden in het kader van Natura 2000

Eindrapportage versie 9 augustus 2013
Opstellers: Tom van den Broek, Paul Terwan en Wouter van Steenis

1. Meijegraslanden, Natura 2000 en Ecologische Hoofdstructuur: een lastige knoop

De Meijegraslanden (ca 500 ha) maken deel uit van de voorgestelde begrenzing van het Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck. Voor de Natura 2000-waarden waarvoor dit gebied als Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebied is aangemeld, zijn instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd welke zijn vastgelegd in de 99%-versie van het aanwijzingsbesluit voor Nieuwkoopse Plassen & De Haeck als Natura 2000-gebied. Het hele Natura 2000-gebied, dus inclusief de Meijegraslanden, is tevens begrensd als Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Binnen de Meijegraslanden heeft Natuurmonumenten momenteel ca. 270 ha in eigendom, waarvan een groot deel kortlopend wordt verpacht aan agrariërs. De particuliere delen zijn veelal agrarisch van karakter en voornamelijk in gebruik als grasland en weidegrond.

Er is al geruime tijd discussie tussen provincie Zuid-Holland en gebiedspartijen over nut en noodzaak van de begrenzing van de Meijegraslanden als EHS en Natura 2000-gebied (waarvoor provincie Zuid-Holland overigens niet verantwoordelijk is) en – in het verlengde daarvan – over de gewenste (inrichtings)maatregelen in de graslanden om bij te dragen aan de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen.

Naast de inrichtingsvisie voor de Meijegraslanden als ecologische hoofdstructuur (DLG) en de inrichtings- en beheervisie voor verschillende instandhoudingsdoelstellingen in het concept-beheerplan Natura 2000 (PZH) hebben in de afgelopen periode ook Natuurmonumenten en Stichting Meijegraslanden visies neergelegd op inrichting en beheer van de Meijegraslanden. Tot dusverre is er geen overeenstemming bereikt over de positie van de Meijegraslanden.

Om die impasse te doorbreken en daarmee naar iedereen toe duidelijkheid te creëren is tussen provincie Zuid-Holland en gebiedspartijen (Stichting Meijegraslanden, Natuurmonumenten en Provincie Zuid-Holland) afgesproken dat inrichting van de Meijegraslanden alleen gebeurt voor die Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen waarvoor in het plassen- en moerasgebied geen en in de Meijegraslanden wel mogelijkheden bestaan, en waarvoor dit gebied dus essentieel is.

Afgesproken is voorts dat (de delen van) de percelen waar die inrichting zijn beslag zou moeten krijgen, een natuurbestemming krijgen en daarmee ook functioneel zijn aan de EHS. Samen met het eigendom van Natuurmonumenten (voor zover dit niet al samenvalt met bedoelde inrichting) vormen deze percelen dan de feitelijke huidige uitwerking van de EHS en is het Natura 2000-perspectief dus leidend. De overige percelen kunnen binnen dit plan hun agrarische bestemming behouden.

2. De opdracht

Om meer zicht te krijgen op de noodzaak tot inrichting van (delen van) de Meijegraslanden voor Natura 2000 heeft in oktober 2012 een eerste overleg plaatsgevonden tussen vertegenwoordigers c.q. adviseurs van de provincie Zuid-Holland, de Verenging Natuurmonumenten en de Stichting Meijegraslanden. Dat overleg heeft een begin van helderheid opgeleverd. Provincie Zuid-Holland achtte voortzetting van een dergelijke setting van belang voor het leveren van een bijdrage aan overeenstemming over inrichting en beheer van de Meijegraslanden. Daarop heeft de provincie de partijen gevraagd, c.q. opdracht gegeven om het overleg gericht voort te zetten.

Deze rapportage beschrijft de resultaten van die voortzetting. Het overleg, en dus ook de rapportage, was niet oriënterend van aard, maar gericht op consensus als basis voor het uiteindelijke inrichtingsplan en voor bestuurlijke besluitvorming. Aan de overleggen ten behoeve van de rapportage is door vertegenwoordigers c.q. adviseurs van de gebiedspartijen op gelijkwaardige basis deelgenomen.

De opdracht spitste zich toe op drie vragen:
1. Welk deel van de Natura 2000-doelen kan niet worden gerealiseerd in het plassengebied, en welke oorzaken of redenen liggen daaraan ten grondslag? Uitgangspunt voor de doelen vormt de laatst beschikbare versie van het concept-beheerplan, gebaseerd op de zogenaamde 99%-versie van het aanwizjingsbesluit.
2. Als de Meijegraslanden nodig zijn om een deel van de Natura 2000-doelen te realiseren, wat vergt dit dan in termen van oppervlakte, inrichting en beheer? En wat zijn hiervoor de beste locaties? Zijn er spanningen te verwachten met andere gebiedsdoelen en/of –sectoren?
3. Wat zijn globaal de kosten van de benodigde maatregelen in de graslanden, eenmalig en structureel?

Uiteindelijk gaat het advies door tijdgebrek vooral in op de vragen 1 en 2. Deze vragen zijn ook het meest relevant voor de aanstaande besluitvorming over de aanwijzing van het Natura 2000-gebied. Vraag 3 kan ook in een later stadium nog worden beantwoord.

Twee opmerkingen vooraf bij het lezen van dit advies:
- Voor de provincie staat het realiseren van de Natura 2000-doelen voorop. In dit advies maken we de vertaalslag van doelen naar oppervlakten en locaties, waarbij we een aantal voorkeurslocaties aangeven waar de doelen het best kunnen worden gerealiseerd. Mochten één of meer van deze locaties bij nader inzien afvallen, dan zal naar andere locaties moeten worden omgezien om toch de doelen te realiseren.
- Het advies gaat slechts mondjesmaat in op de overige natuurgronden, c.q. eigendommen van Natuurmonumenten. Een groot deel hiervan is al ingericht en wordt al beheerd als extensief kleinschalig grasland (oosten van Meijegraslanden) of weidevogelgebied (westen van de Meijegraslanden). Ook op de overige gronden zijn geen rigoureuze veranderingen in inrichting en beheer voorzien en zal het beheer op min of meer dezelfde voet worden voortgezet.

3. Inrichting van de Meijegraslanden: voor welke Natura 2000-doelen?

In het concept-beheerplan wordt er van uitgegaan dat inrichting van (delen van) de Meijegraslanden nodig is vanuit de volgende twee doelen:
- als broedbiotoop voor moerasvogels, in het bijzonder de roerdomp;
- nat schraalland, in het bijzonder blauwgrasland.

We gaan hierna in aparte paragrafen na of en zo ja, waarom voor deze doelen inrichtingsmaatregelen nodig zijn in de Meijegraslanden.

3.1 Moerasvogels: accent op de roerdomp

Doelen
Op het gebied van moerasvogels zijn er belangrijke verschillen tussen de doelen in het aanvankelijke ontwerp-aanwijzingsbesluit en die in de zogeheten 99%-versie. Voor de zekerheid werken we beide varianten uit. Ten eerste omdat het gebied nog steeds niet definitief is aangewezen, ten tweede om te laten zien dat de verschillen in doelen tussen beide documenten voor de inrichting van de Meijegraslanden geen verschil maken.
Voor de moerasvogels in het Natura 2000-gebied zijn/waren de volgende doelen geformuleerd:

a. Roerdomp: 6 broedparen, waarvan nu 1 aanwezig in het plassengebied (zij het niet jaarlijks broedend).
b. Snor: 25 broedparen (in het ontwerp-besluit 50 broedparen), nu 26 aanwezig.
c. Woudaap: 5 broedparen, waarvan nu geen aanwezig. Deze soort is geschrapt in de 99%-versie.
d. Grote karekiet: 5 broedparen, waarvan nu 3 aanwezig. Ook deze soort is geschrapt in de 99%-versie.

In de 99%-versie van het aanwijzingsbesluit geldt dus alleen een uitbreidingsdoelstelling voor de roerdomp. In het aanvankelijke ontwerp-besluit gold een uitbreidingsdoelstelling voor alle vier genoemde soorten.

Zijn de Meijegraslanden nodig?
Aangezien roerdomp en woudaap vergelijkbare biotoopeisen stellen, kunnen deze soorten toe met eenzelfde inrichting en beheer. Dat wil zeggen: mocht de woudaap toch weer aan de N2000-doelen worden toegevoegd, dan leidt dat niet tot een extra in te richten oppervlak vergeleken met dat voor de roerdomp.
Dat geldt voor een deel eveneens voor de snor. Deze soort lift mee met het drogere deel van het roerdompbiotoop. Een eventuele uitbreidingsdoelstelling kan dus deels in het roerdompbiotoop worden gerealiseerd. Daarnaast komen er naar verwachting betere mogelijkheden voor de snor in het plassengebied door verbetering van het rietlandbeheer. Daarom gaan we er van uit dat zelfs bij een uitbreidingsdoelstelling er geen (extra) oppervlak in de Meijegraslanden nodig is.
Voor de grote karekiet kan extra biotoop in het plassengebied worden gecreëerd als hier de groei van waterriet op gang zou komen. In de Meijegraslanden is vestiging onwaarschijnlijk, omdat de soort bij voorkeur aan groot open water broedt. Daarvan is – ook in onze voorstellen – in de Meijegraslanden geen sprake.

Resteert de ruimtevraag van de roerdomp. Deze soort broedt en foerageert in overjarig rietland in de vorm van inundatieriet en in rietmoeras. Voor een goede kwaliteit van het leefgebied is het van belang dat dit gedurende de wintermaanden onder water staat en het peil richting de zomerperiode uitzakt tot maaiveld. Een zekere peilfluctuatie is dus noodzakelijk. Vanwege een aantal redenen is dit in het plassen- en moerasgebied niet te realiseren:

- Een hoger peil dan het huidige is vanwege de bebouwing en infrastructuur niet mogelijk: de kaden kunnen een hoger peil niet aan.
- Bij het instellen van een lager peil zouden de legakkers droog komen te liggen en bij een hoger peil zouden ze overstromen, wat nadelig is voor de botanische waarde van de legakkers en het leefgebied dat deze vormen voor diverse diersoorten.
- De rietlanden in het plassen-en moerasgebied komen voor op zodden. Vanwege hun drijvende karakter gaan ze mee met het peil waardoor overstroming niet plaatsvindt.
- Er zijn nauwelijks mogelijkheden om overjarig riet te creëren. Dat wil zeggen: als het riet langer dan twee jaar niet wordt geoogst, treedt er dusdanige verruiging op dat het voor moerasvogels niet meer interessant is. Dit heeft te maken met het feit dat het meeste rietland droog is en het waterpeil niet als groeiremmer functioneert voor bos en struweel. Je kunt het land wel openhouden, maar dan moet het jaarlijks

handmatig worden schoongehouden, hetgeen erg kostbaar is. Ook overleg met de rietsnijders in het gebied heeft niet geleid tot concrete suggesties voor locaties in het plassengebied waar geschikt biotoop kan worden gecreëerd.

We kunnen dus constateren dat de omstandigheden die nodig zijn voor roerdomp niet in het plassengebied kunnen worden gerealiseerd. In het verlengde daarvan geldt dit voor woudaap en snor, waarvoor op dit moment overigens geen uitbreidingsdoelstelling meer geldt. Voor de roerdomp moet dus ruimte worden gezocht in de Meijegraslanden.

Om welke oppervlakte gaat het?
We spitsen de beschrijving hier toe op de roerdomp. De broedbiotoop bestaat uit (half)open waterrijke landschappen met brede zones overjarig waterriet en veel overgangen van riet naar water en/of grasland. De soort nestelt plaatselijk ook in homogene vegetaties van lisdodde of mattenbies. De nestplaats is gelegen in periodiek geïnundeerd rietland of tussen permanent in het water staande riet of lisdodden van minimaal enkele jaren oud. Op de nestplek heeft ophoping van oude stengels plaatsgevonden zodat een 'kniklaag' is ontstaan, of er is een onderlaag van grote zeggen ofwel 'zeggenbult'. De broedbiotoop hoeft niet groot te zijn, maar de rietkragen moeten minimaal circa 10 meter breed zijn en minimaal 20% ervan moet bestaat uit overjarig riet. Goed voor de roerdomp is een natuurlijk peilbeheer ('s winters hoog en 's zomers laag peil), geregeld terugzetten van de vegetatiesuccessie en eventueel vergroten van de waterpeildynamiek.

De benodigde oppervlakte voor één broedpaar hangt mede af van de situering in het gebied en van de specifieke inrichting. Als het nieuw gecreëerde biotoop optimaal is vormgegeven en te midden van vergelijkbare biotopen ligt (lees: tegen het plassengebied aan ligt), kan worden volstaan met een kleinere oppervlakte dan in de situatie waarbij het biotoop minder optimaal is en een 'eiland' vormt te midden van grasland. Ecologisch gezien dragen de volgende factoren bij een de kansrijkheid van de nieuwe locaties:
- een grotere aaneengesloten biotoop is effectiever dan een verzameling kleinere biotopen;
- ligging aansluitend aan het plassengebied;
- gebieden met wellen zijn aantrekkelijk omdat hier meer variatie in bodem en waterhuishouding zal ontstaan;
- locaties met weinig (recreatieve) verstoring;
- de kwaliteit van inrichting (mede bepaald door de abiotische omstandigheden ter plekke) en beheer.

Gezien deze factoren en op basis van de uitgangspunten van Van der Winden & Van der Hut (2004) komen we op een minimum biotoopomvang van 2 ha per broedpaar en een maximum grootte van 10 ha. Voor vijf broedparen gaat het dus op minimaal 10 en maximaal 50 ha. De ondergrens geldt bij optimale omstandigheden, de bovengrens bij suboptimale omstandigheden.

3.2 Nat schraalland, c.q. blauwgrasland

Doelen
De blauwgraslanden in het Natura 2000-gebied zijn in oppervlakte en kwaliteit afgenomen. Alleen in De Haeck en in de Schraallanden langs de Meije (aan de zuidzijde van de Meije, beheerder Staatsbosbeheer) komt nu nog blauwgrasland voor. Deze graslanden zijn van matige kwaliteit. Daarom formuleert het concept-beheerplan voor

blauwgrasland een uitbreidingsopgave (van circa 30 ha) en een verbeteropgave ten opzichte van de huidige situatie.

Natuurmonumenten benadrukt dat het op meer van zijn eigendommen in de Meijegraslanden een ontwikkeling voorstaat naar onbemest soortenrijk grasland. De blauwgrasland-doelstelling moet daarom niet als een geïsoleerd doel worden gezien, maar als onderdeel van een bredere doelstelling naar soortenrijke graslanden. Daarbij is het goed denkbaar dat slechts een deel van de extra 30 ha zich echt tot blauwgrasland ontwikkelt, omgeven door andere typen soortenrijk grasland (zoals dotterbloemhooiland).

Zijn de Meijegraslanden nodig?
Voor blauwgrasland is het noodzakelijk dat het grondwaterpil in de winterperiode op of aan maaiveld staat en gedurende de voorjaarsperiode uitzakt waardoor het grondwater in de zomerperiode enkele decimeters onder maaiveld staat. Peilfluctuatie en een niet drijvend systeem is dus noodzakelijk. Het plassengebied komt daarom niet in aanmerking voor het realiseren van deze doelstelling. Buiten het plassengebied wordt op twee locaties gewerkt aan herstel: in de Schraallanden langs de Meije en in de Haak. Doordat de kwaliteit hier sterk is teruggelopen, is het onzeker of hier voldoende herstel zal kunnen plaatsvinden. Hier spelen in elk geval de zeer hoge zwavel- en stikstofdepositie uit het verleden en een heel lange periode zonder inundatie. Hierdoor is het gebied sterk verzuurd, de basenverzadiging is veel te laag (Tolman & Pranger 2009; Van der Welle et al. 2012). Bovendien lenen deze locaties zich niet of nauwelijks voor uitbreiding van de oppervlakte blauwgrasland. Daarom ligt het 't meest voor de hand om areaaluitbreiding op eigendommen van Natuurmonumenten in de Meijegraslanden te realiseren. De uitgangssituatie voor uitbreiding is hier gunstig. Door de bovengrond 10-20 cm af te plaggen, wordt een bodemlaag blootgelegd die fosfaatgehalten heeft die ontwikkeling van blauwgraslanden kansrijk maakt. Met de verlaging van het maaiveld komt ook de drooglegging van de percelen in de goede range voor blauwgraslanden.

Om welke oppervlakte gaat het?
Welke oppervlakte in de Meijegraslanden nodig is om tot een robuust ecosysteem te komen, is niet hard te beargumenteren. De 30 ha die het beheerplan noemt, is een schatting. Ook het gerealiseerde herstel op de twee andere locaties zal uiteindelijk bepalen welke extra oppervlakte nodig is of zou zijn geweest.

4. Uitgangspunten voor de inrichting

Bij de ruimtelijke verkenning naar geschikte locaties voor het ontwikkelen van blauwgrasland en het leefgebied van de roerdomp binnen de Meijegraslanden zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

Bestaande afspraken
- Overjarig rietland en rietmoeras wordt gesitueerd aan de kant van het plassengebied, zodat het zicht op de polder vanaf de Meije niet of nauwelijks wordt beïnvloed (openheid). Voor schraalgrasland geldt dit niet, op voorwaarde dat het goed wordt beheerd.
- Inrichting van de Meijegraslanden ten behoeve van de ecologische hoofdstructuur gebeurt primair op gronden van Natuurmonumenten en gronden van BBL (deze laatste zijn hiertoe immers specifiek verworven). Hierbij geldt als spelregel dat deze gronden ingezet kunnen worden als ruilgronden wanneer op een andere locatie op een betere manier tot inrichting kan worden gekomen. Figuur 1 geeft de eigendomssituatie weer.

- Niet het gehele gebied wordt ingericht als natuur; er zal ruimte blijven voor voortzetting van de landbouw. Minimaal behouden aaneengesloten agrarische blokken dan ook een agrarische bestemming (Kemp, Van Vliet en Van Bemmel) en voorts wordt gezocht worden naar mogelijkheden voor agrarisch medegebruik van de natuur.
- Reeds bestaande afspraken (met Kapteijn, Kemp en Oudshoorn) worden gerespecteerd.

Figuur 1. Huidige eigendomssituatie binnen de Meijegraslanden verdeeld over drie groepen eigenaren: Natuurmonumenten (groen), BBL (bruin) en overige eigenaren (grijs). De cijfers en letters geven respectievelijk onderbemalingen en peilvakken waar het peil afwijkt van het plassenpeil.

Abiotische omstandigheden

- De in te richten delen hebben als maximum peil het plassenpeil. Hogere peilen leiden tot aanleg van flinke kades, waarbij het zeer de vraag is of de ondergrond deze kades wel kan dragen.
- Uit het oogpunt van uitwisseling van soorten en zaden en dergelijke is koppeling met de plassen (in een deel van het jaar) na te streven. De waterkwaliteit is hierbij echter een belangrijke factor. Het water dat dan vanuit de Meijegraslanden in het plassengebied komt is relatief voedselrijk. Tegelijk mogen (moeten?) voor rietmoeras het water en de bodem aanmerkelijk voedselrijker zijn dan voor de watervegetaties in het plassengebied. In eerste instantie lijkt aansluiting op de Meije dus meer voor de hand te liggen dan aansluiting op het plassengebied.
- Voor overjarig rietland en rietmoeras zijn vooral de lager gelegen delen geschikt. Daar kan moeras worden gecreëerd door ze te laten 'vollopen'. Hogere delen moeten sterk worden vergraven om ze voldoende ver onder het Nieuwkoopse-plassenpeil te krijgen.
- Voor schraalgrasland geldt het omgekeerde: hier moet een toplaag worden afgeplagd om de voedselrijkdom te verlagen. Hiervoor komen dus juist de hoger

gelegen stukken in aanmerking, willen er geen ingewikkelde inrichtingsmaatregelen nodig zijn.
- Bij het plaggen worden cultuurhistorische waarden ongemoeid gelaten. Dit betekent dat de percelering intact blijft en dat aanwezige kreekruggen worden ontzien.

5. Ruimtelijke verkenning

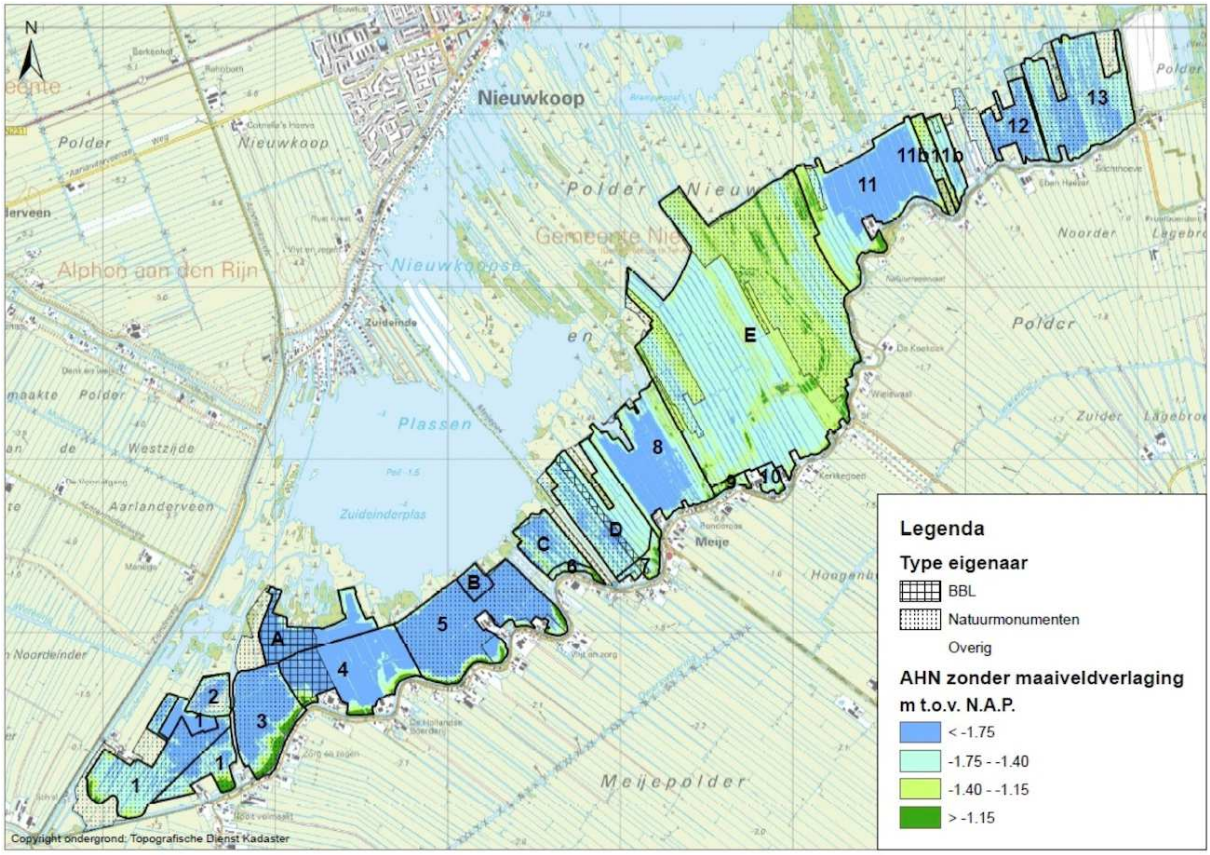
We hebben de speurtocht naar 10-50 ha rietmoeras en circa 30 ha blauwgrasland gesplitst in twee stappen:
- een ruimtelijk-ecologische: welke delen van de Meijegraslanden lenen zich in 'fysiek' opzicht voor inrichting tot rietmoeras en blauwgrasland? Voor rietmoeras gaat het daarbij om de laag gelegen delen van het gebied, bij blauwgrasland juist (vanwege de noodzaak tot afplaggen) om de hoger gelegen delen. Hiervoor hebben we de hoogtekaart gebruikt;
- een 'maatschappelijke': welke van de eerder geselecteerde gebiedsdelen lenen zich qua praktische haalbaarheid (o.a. eigendomssituatie, maatschappelijk draagvlak, slagingskansen grondruil etc.) voor inrichting?

In deze paragraaf bespreken we de eerste selectiestap, in § 6 de tweede.

Geschikte maaiveldhoogte bij plassenpeil
Op basis van het uitgangspunt dat het maximum peil in de te in te richten gebieden ligt op het niveau van het plassenpeil (NAP -1,52 m) komt, gelden de volgende maaiveldhoogten hydrologisch gezien als geschikt voor ontwikkeling van overjarig rietland/moeras en blauwgrasland (zie ook tabel 1):
- Hoogteklasse 1 (maaiveld lager dan 1,75 m onder NAP) is optimaal geschikt voor overjarig rietland en moeras. Hier kan na aanleg van een kade water worden ingelaten tot een bepaald peil. Vervolgens kan onder neerslag en verdamping (met afvoer van overtollig water) een fluctuerend peil worden gerealiseerd. Waarschijnlijk is in drogere zomers nog wel enige waterinlaat noodzakelijk.
- Hoogteklasse 2 (tussen -1,40 m NAP en -1,75 m NAP) is iets minder goed geschikt voor overjarig rietland en moeras. Hier moet naast de aanleg van een kade en verandering van het waterbeheer ook gegraven worden om met een maximaal peil van -1,52 m NAP voldoende waterdiepte te hebben voor riet- en moerasontwikkeling.
- Hoogteklasse 3 (-1,40 tot -1,15 m NAP) is geschikt voor soortenrijke graslanden waaronder blauwgrasland. Hier moet een toplaag worden afgegraven. Het water zou bij voorkeur vanaf het voorjaar tot najaar op het plassenpeil zijn aangesloten en buiten deze periode iets hoger kunnen oplopen door het dan van het plassenpeil af te koppelen en het schone neerslagwater te benutten om het profiel aan te vullen. Dit moet nog wel verder worden onderzocht vanwege risico op verzuring van de bovenste laag door regenwater.
- Hoogteklasse 4 (hoger dan -1,15 NAP) is zonder hoge inrichtingskosten niet geschikt voor het ontwikkelen van rietmoeras en/of blauwgrasland.

Figuur 2 geeft de ruimtelijke verdeling van deze hoogteklassen over de Meijegraslanden.

In totaal blijkt er 144 ha optimaal geschikt te zijn voor inrichting als rietmoeras (tabel 1) en 128 ha iets minder optimaal waarvan 144 ha optimaal. Van het totaal van 272 ha is 124 ha eigendom van Natuurmonumenten en BBL. Er is 55 ha geschikt voor inrichting als blauwgrasland, waarvan 33 ha eigendom van Natuurmonumenten en BBL.

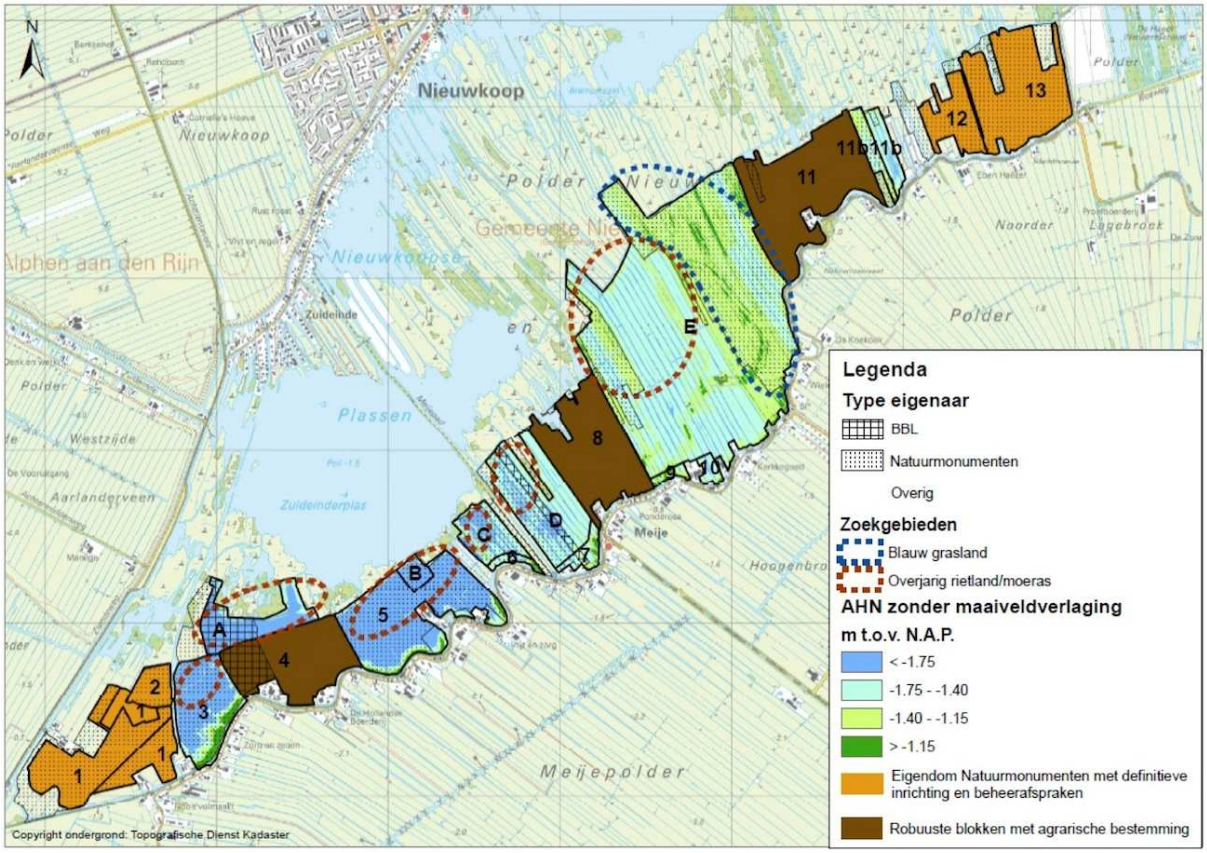

Figuur 2. Maaiveldhoogte verdeeld over vier hoogteklassen. Voor de cijfers en letters: zie onderschrift figuur 1.

Tabel 1. Klassen van maaiveldhoogten binnen de Meijegraslanden waarbij de Natura 2000-doelen in principe kunnen worden gerealiseerd vanuit hydrologisch oogpunt en uitgaande van een maximum peil dat gelijk is aan het plassenpeil (NAP -1,52 m).

Hoogte-klasse	**Maaiveldhoogte (NAP)**	**Natura 2000-perspectief**	**fysiek geschik-te oppervlakte (ha)**	**waarvan NM en BBL (ha)**
1	< -1,75 m	optimaal voor overjarig rietland / moeras voor roerdomp	144	72
2	-1,75 m tot -1,40 m	suboptimaal voor overjarig rietland / moeras voor roerdomp	128	52
3	-1,40 m tot -1,15 m	optimaal voor blauwgrasland / nat schraalland	55	33
4	> -1,15 m	geen	7	3

Op basis van de maaiveldhoogte en abiotische condities zijn de zoekgebieden geselecteerd waarbinnen ontwikkeling van nat schraalland c.q. bauwgrasland en overjarig rietland c.q. moeras mogelijk is (figuur 3). Bij de zoekgebieden is nog geen rekening gehouden met bestaande afspraken en draagvlak e.d. De aanscherping van de mogelijke locaties op basis van deze aspecten gebeurt in § 6.

Figuur 3. Zoekgebieden voor inrichting overjarig rietland/moeras en nat schraalland/blauwgrasland. Voor cijfers en letters: zie onderschrift figuur 1.

6. Van ruimtelijke verkenning naar gebiedsselectie

Op de gebiedsdelen die in beginsel 'fysiek' geschikt zijn voor inrichting, passen we vervolgens een tweede filter toe: dat van de praktische haalbaarheid. De haalbaarheid heeft drie elementen in zich (zie ook § 4):

a. De omstandigheden ter plekke waar het gaat om draagvlak bij grondgebruikers, haalbaarheid van aankoop of uitruil van gronden, afstand tot verstoringsbronnen etc.
b. Respecteren van de bestaande afspraken met agrariërs in de Meijegraslanden. Deze behelzen:
   - de afspraken over inrichting en beheer die in de meest westelijke en oostelijke deelgebieden zijn gemaakt met Kapteijn en Oudshoorn;
   - handhaven van de agrarische blokken van Kemp, Van Vliet en Van Bemmel;
   - de afspraken die met Kemp in voorbereiding zijn over het ruilen van een blok land met BBL en de inrichting daarvan.
c. De afspraak om rietmoeras te situeren aan de plassenkant van de graslanden.

Op basis hiervan is het aantal zoekgebieden nader gespecificeerd, waarvan we hierna per blok nagaan welke mogelijkheden en beperkingen hier zijn om tot daadwerkelijke inrichting van rietmoeras, c.q. blauwgrasland te komen. De beschouwing volgt de letters en cijfers zoals die op de kaart zijn aangegeven.

Blok-Kemp (blokken A, 3, 4 en deels 5)
De afspraken die met de heer Kemp in voorbereiding zijn (maar nog niet zijn geformaliseerd), bevatten circa 14 ha moeras ten noorden van de Meesloot (blok A). Dit blok is laag gelegen en leent zich daarvoor dus goed. Blok 4 wordt geheel eigendom van

Kemp (ruil met BBL-land), blok A geheel eigendom van Natuurmonumenten. Voor blok 3 en de westelijke percelen binnen blok 5 behelzen de afspraken dat hier geen rietmoeras komt. Er wordt een flink aantal hectares bestemd als bloemrijk grasland. Deze hectares binnen deelgebied 3 worden door de heer Kemp beheerd onder de gebruiksvoorwaarden zoals reeds bij de heer Kemp bekend zijn (mestbeperking, uitgesteld maaien etc.). Nadere inhoudelijke afspraken moeten nog worden vastgelegd door de heer Kemp en Natuurmonumenten. Eventuele huidige pachters/gebruikers in deelgebied 3 (anders dan de heer Kemp) worden "afgebouwd" door Natuurmonumenten. De betreffende percelen krijgen een iets hoger peilbeheer (mogen iets natter grasland worden) al lenen de blokken 3 en 5 zich qua hoogteligging goed voor het ontwikkelen van overjarig rietland en moeras.
Om aan voldoende mestplaatsingsruimte te komen is het eigenlijk nodig dat er nog een aantal hectares zonder beperkingen aan de heer Kemp beschikbaar komen. Voor Natuurmonumenten is het het meest wenselijk om dan een aantal hectares onbeperkt uit te geven, om zodoende de overige hectares echt op natuurwaarde te kunnen beheren. De beste optie voor intensief te gebruiken gronden zijn de eerste percelen in blok 5 direct tegen blok 4 aan. Hiervoor is nog wel goedkeuring nodig van provincie Zuid-Holland. Zolang die toestemming niet is verkregen, wordt de mest verspreid over een aanmerkelijk grotere oppervlakte.

Oostelijk deel blok 5 + B
In de afspraken met de heer Kemp is opgenomen dat het noordoostelijke deel van blok 5 (incl. blok B) overjarig rietland en moeras wordt. Dat begint bij de boerderij van Natuurmonumenten, die hier al een eind de polder in ligt (halverwege de Meije en de Meesloot). De percelen hebben een lage ligging en kennen veel 'welllen' (kwelplekken vanuit het plassengebied). Deze zorgen voor een grotere variatie in bodemgesteldheid, waardoor te realiseren rietmoeras ook een grote variatie zal krijgen. Dit maakt het blok ecologisch waarschijnlijk wat kansrijker. Kanttekeningen:
- het blok grenst aan de jachthaven. Het is gewenst om enige afstand tot de jachthaven aan te houden;
- deze locatie gevoelig ligt bij de bewonersvereniging.

Daarom lijkt het verstandig om een wat kleiner deel van dit blok (maar wel van een ecologisch zinvolle omvang) in te richten als rietmoeras. Binnen dit blok kan bijvoorbeeld in een 'zoekgebied' van 7 à 8 ha een netto-biotoop van circa 5 ha worden gerealiseerd.

Blok Meijepad (C en D)
Deze delen liggen laag, maar iets hoger dan de gronden bij Kemp. Fysiek is inrichting als rietmoeras mogelijk. Maar er zijn verschillende beperkingen:
- er is graafwerk nodig om de bodemligging voldoende laag te krijgen. Ecologisch is het daarom een wat minder optimale locatie dan een aantal andere (waar zonder graafwerk rietmoeras kan worden gerealiseerd);
- de percelen liggen langs het (drukke) Meijepad en dicht bij de jachthaven, waardoor er een risico van verstoring bestaat;
- ook qua draagvlak is deze locatie niet optimaal: het gaat hier om stukken die dicht bij de dorpsbebouwing liggen en goed zichtbaar zijn vanaf het Meijepad;
- voor blok D geldt dat dit niet geheel in eigendom is van Natuurmonumenten en we te maken hebben met verschillende particuliere gebruikers en eigenaren die hebben getoond niet open te staan voor verandering.

In dit blok liggen wel mogelijkheden, maar is de realiseringskans (zowel ecologisch als qua grondposities en draagvlak) verhoudingsgewijs laag.

Westelijk deel blok E (exclusief Hazeleger en land gebruikt door Van Vliet)
De westelijke percelen van Natuurmonumenten zijn ontwikkeld als goed dotterbloemhooiland en zijn in gebruik bij Van Vliet. Het overige deel van blok E is

eigendom van Fortis/de heer Vergeer, de heer Van Zoest en de heer Vollering. Hier kan met enig graafwerk geschikt biotoop voor de roerdomp worden gerealiseerd. De mogelijkheden hier worden mede bepaald door:
- het al dan niet verplaatsen van het bedrijf van de heer Vergeer;
- de mogelijkheden om de heer Van Zoest en de heer Vollering te bewegen tot grondruil, c.q. grondverkoop;
- de animo om op de plek van de heer Vergeer een nieuw veehouderijbedrijf te stichten.

Als de uitkoop van Fortis / de heer Vergeer doorgaat, kan Natuurmonumenten hier 20 à 25 ha in eigendom krijgen en komt er grond vrij die als ruilmiddel kan worden ingezet voor de heer Van Zoest. Wellicht kan ook de heer Vollering worden bewogen zijn land te ruilen of verkopen. Zo zou in het noordelijk deel van dit blok rietmoeras kunnen worden ontwikkeld. Dit blok ligt dan te midden van andere NM-eigendommen.
De percelen van Natuurmonumenten tegen het eigendom van de heer Van Vliet worden door hem gepacht en bestaan uit fraai ontwikkeld dotterbloemhooiland. Daarom ligt het ook niet voor de hand om (delen van) dit stuk om te vormen naar overjarig rietland en moeras.
Beperkingen van deze locatie zijn:
- qua hoogteligging is dit stuk suboptimaal. Niettemin zien we uit ecologisch oog punt geen problemen voor inrichting als rietmoeras (er moet enige maaiveldverlaging plaatsvinden);
- de realiseringskansen hangen sterk af van het rondkomen van de procedure van grondverwerving met Vergeer en de bereidheid van de twee andere grondgebruikers om mee te werken aan een ruil. De kansen op het rondkomen van verwerving en ruil worden ingeschat als hoog.

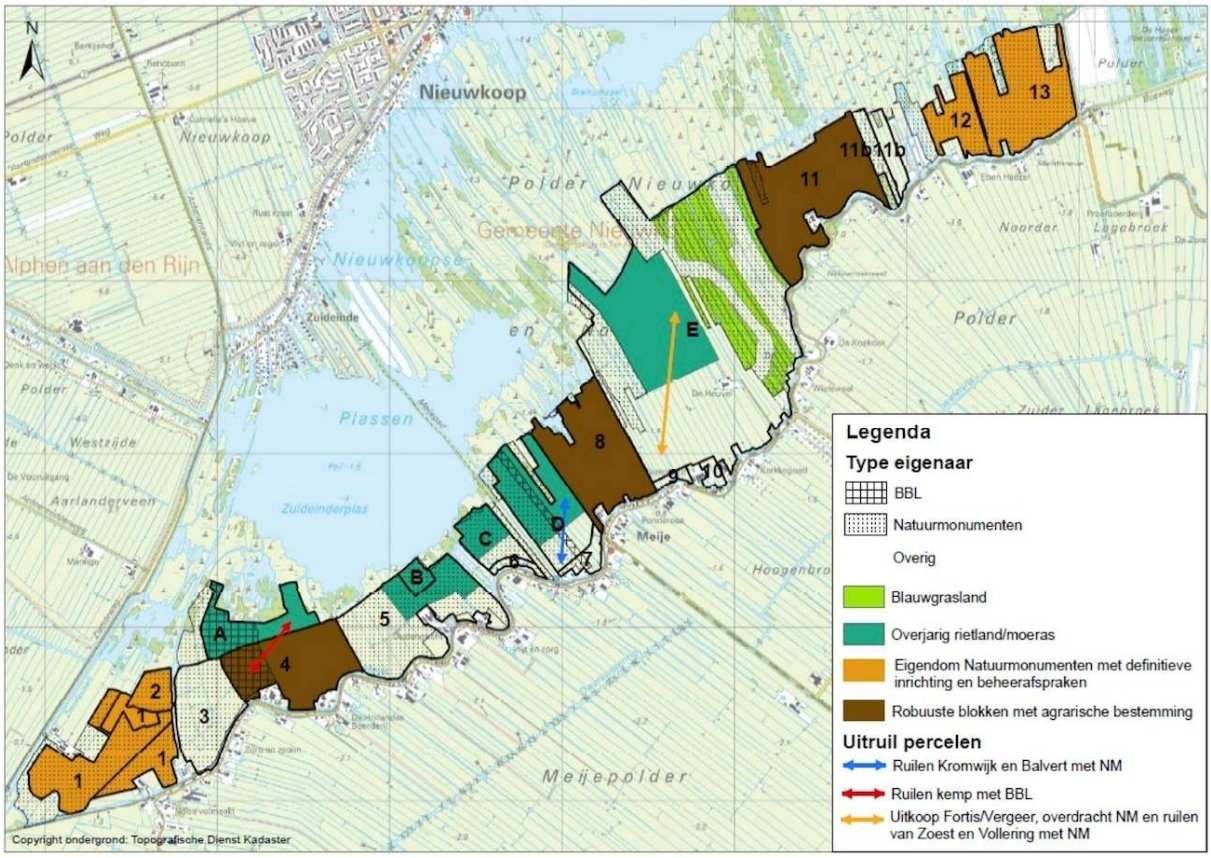
Uit een oogpunt van zichtbaarheid vanaf de Meije is het gewenst dat het moeras niet te ver naar het zuiden doorloopt. Bij een situering tot op ongeveer een derde van de kaveldiepte kan hier een blok van 15 à 20 ha rietmoeras worden gerealiseerd.

Oostelijk deel blok E (Hazeleger)
Het blok heeft de hoogste ligging van de zoekgebieden. Het leent zich vanuit bodemkundige, hydrologische en bodemchemische condities goed voor het ontwikkelen van blauwgrasland. Enkele graslandpercelen van Natuurmonumenten aan de overzijde van de Meesloot ten noorden van het Hazeleger, zijn onderdeel van het zoekgebied voor blauwgrasland. Bij een nadere verkenning blijkt echter dat deze percelen te laag liggen voor afplaggen en bovendien behoren tot de belangrijkste leefgebieden van de Noordse woelmuis in het plassengebied. Daarom beperken we het zoekgebied tot het deel ten zuiden van de Meesloot.
Beperkingen of aandachtspunten bij deze locatie zijn:
- er komen op verschillende plekken kreekruggen en lager gelegen graslanden voor, waarbij met de situering rekening moet worden gehouden;
- mede om deze reden wordt het lastig om een directe verbinding te maken met de SBB-schraallanden aan de zuidkant van de Meije. We gaan er echter van uit dat een afstand tot enkele honderden meters geen onoverkomelijke barrière vormt voor insecten en plantenzaden;
- een deel van het Hazeleger wordt door Natuurmonumenten verpacht aan twee veehouders. Deze overeenkomst moet worden beëindigd of worden aangepast (als ze een rol kunnen spelen bij het beheer van het blauwgrasland);

Los van de locatie bestaat er onder de agrariërs grote vrees dat de aanleg van extra blauwgrasland zal leiden tot beperkingen in de bedrijfsvoering vanuit de stikstofproblematiek in het Natura 2000-gebied (PAS). Blauwgrasland heeft immers een

lagere kritische depositiewaarde dan de huidige stikstofdepositie. Hierop komen we later (§ 8) terug.

Op basis van alle overwegingen in deze paragraaf komen we tot de kaart met mogelijke locaties voor inrichting (figuur 4).

Figuur 4. Mogelijke locaties voor inrichting van de Meijegraslanden voor Natura 2000-waarden roerdomp (blauwgroen) en blauwgrasland (lichtgroen). Aangegeven is waar grondruil nodig is om tot robuuste blokken voor inrichting te komen en agrarische bedrijvigheid mogelijk te houden. Voor cijfers en letters: zie onderschrift figuur 1.

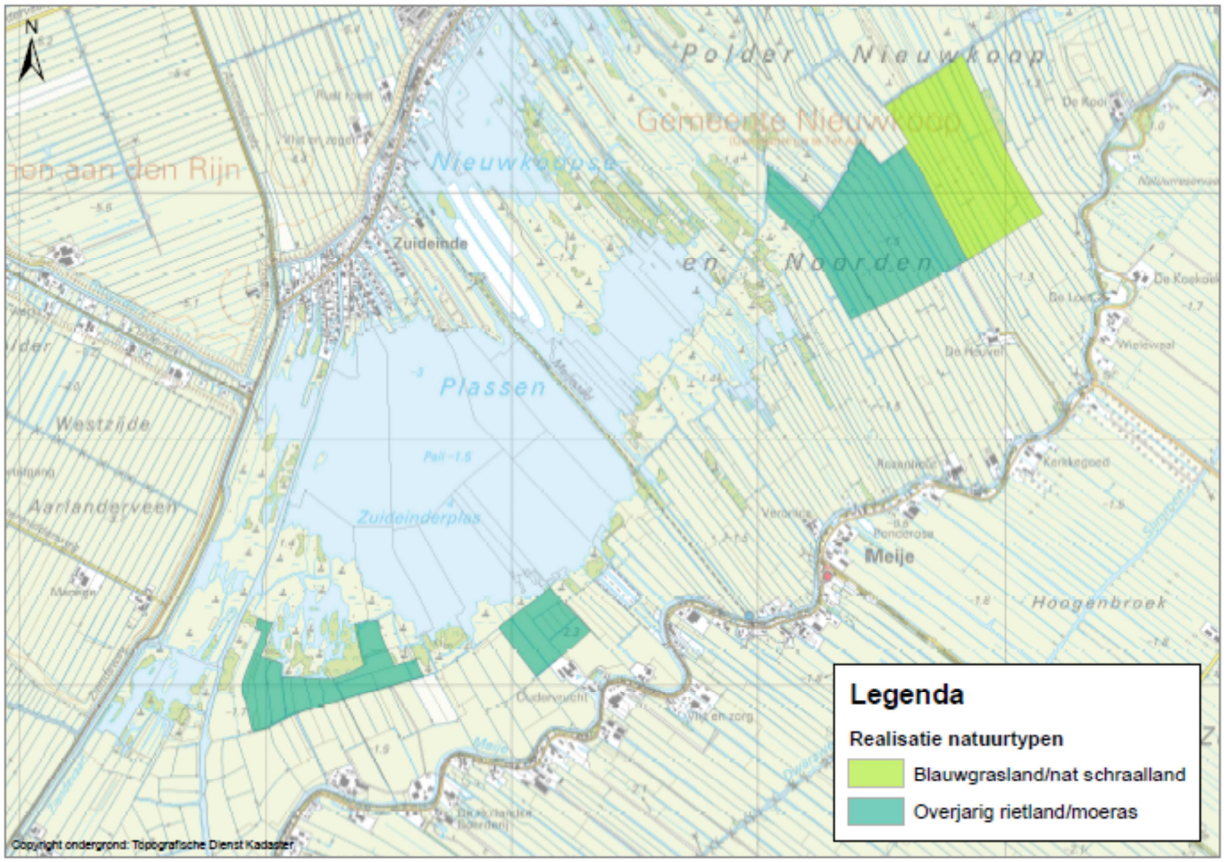
7. Advies situering rietmoeras en blauwgrasland

Op basis van de voorgaande afwegingen komen wij tot het volgende advies voor de realisering van rietmoeras en blauwgrasland in de Meijegraslanden:

1. Het is te beargumenteren dat er voor de doelen (a) broedbiotoop voor de roerdomp en (b) blauwgrasland geen ruimte is in andere delen van het Natura 2000-gebied dan in de Meijegraslanden. Voor roerdompbiotoop (rietmoeras met een deel overjarig rietland) is hiervoor minimaal 10 en maximaal 50 ha nodig (afhankelijk van de situering). In het kielzog van de roerdomp biedt deze oppervlakte zo nodig ook voldoende ruimte voor een eventuele uitbreidingsdoelstelling van woudaap en snor (waarvan de uitbreidingsdoelstelling in de 99%-versie van het aanwijzingsbesluit is vervallen). Voor de grote karekiet (waarvoor het uitbreidingdoel eveneens is vervallen) zijn de Meijegraslanden niet nodig. Voor blauwgrasland is de benodigde oppervlakte niet 'hard' te berekenen of beargumenteren, maar gaan we uit van een streefareaal van 30 ha, waarvan een deel zich zal ontwikkelen tot andere vormen van bloemrijk grasland dan blauwgrasland in strikte zin.
2. Voor het realiseren van de oppervlakte rietmoeras stellen we voor de locaties A, B en E te kiezen (van links naar rechts weergegeven in figuur 5). Locatie A (linkse locatie

in figuur 5) omvat 14 hectaren. Bij locatie B (middelste locatie in figuur 5, groot 7 ha) adviseren we om hier binnen een wat groter zoekgebied te komen tot een netto-biotoop van circa 5 ha. In blok E (rechtse locatie in figuur 5, groot 29 ha) kan – afhankelijk van de afspraken die hier kunnen worden gemaakt over grondverwerving en grondruil – netto 15 à 20 ha worden gerealiseerd. In totaal kan zo 34 tot 39 ha netto kwalitatief goed overjarig rietland c.q. moeras worden gerealiseerd. Gezien de situering tegen het plassengebied aan en de aanwezigheid van 2 grotere blokken biedt dit een ecologisch gunstige uitgangssituatie en denken we dat dit (binnen de genoemde range van 10 tot 50 ha) voldoende is om de doelen te realiseren. Mocht blijken dat op (een deel van) deze locaties niet kan worden voldaan aan een optimale inrichting, dan kan opnieuw naar de overige zoeklocaties worden gekeken.

3. Voor blauwgrasland stellen we voor om hiervoor een deel van blok E (rondom perceel Hazeleger) te kiezen (zie figuur 5, groot 26 ha). Het gaat om een bruto-blok: hierbinnen moet bij inrichting nog rekening worden gehouden met aanwezige kreekruggen. Het blok sluit niet direct aan bij de schraallanden aan de zuidzijde van de Meije (dat is überhaupt niet mogelijk), maar vormt qua ligging ook geen onoverkomelijke barrière voor de beoogde soorten.
4. Voor het welslagen van de feitelijke realisatie geldt een aantal randvoorwaarden en aandachtpunten. Deze formuleren we in § 8.

Figuur 5. Geadviseerde locaties voor inrichting van de Meijegraslanden voor Natura 2000-waarden roerdomp (blauwgroen) en blauwgrasland (lichtgroen). Voor cijfers en letters: zie onderschrift figuur 1.

8. Aandachtspunten voor het welslagen van dit advies

Effecten natuurontwikkeling voor aangrenzende agrariërs (stikstofdepositie)
Roerdompbiotoop (rietmoeras / overjarig rietland) heeft een kritische depositiewaarde van meer dan 2.400 mol per ha (en is daarmee niet stikstofgevoelig). Deze waarde ligt ruim boven de huidige depositie van circa 1.400 mol. Van het realiseren van roerdompbiotoop zijn dus geen (extra) gevolgen te verwachten voor de mogelijkheden voor bedrijfsontwikkeling. We benadrukken dat rietmoeras voor de roerdomp een wezenlijk ander habitat is dan veenmosrietland, dat een lage kritische depositiewaarde kent, maar niet in de Meijegraslanden aanwezig is en er ook niet zal worden gerealiseerd.

Voor blauwgrasland ligt dat mogelijk anders. De kritische depositiewaarde ligt hiervoor onder de huidige depositie (circa 1.100 versus 1.400 mol). Dat betekent dat er minder stikstof mag neerkomen op de te ontwikkelen blauwgraslanden in de Meije dan er nu neerkomt. De adviseurs zijn het erover eens dat, gezien de grote opgave die er voor de veenmosrietlanden en de andere blauwgraslanden in het N2000 gebied al ligt om de stikstofdepositie terug te dringen, het niet gewenst is als ontwikkeling van blauwgraslanden in de Meije nog een extra inspanning zou vragen. Dit zou het draagvlak voor natuurontwikkeling in het kader van Natura 2000 sterk ondermijnen.

Het is gewenst dat met Aerius wordt berekend of realisatie van blauwgrasland in het blok Hazeleger zal leiden tot extra reductie-eisen ten aanzien van de stikstofuitstoot. Bij de berekeningen moet worden bedacht dat slechts een deel van de geplagde oppervlakte zich daadwerkelijk zal ontwikkelen tot blauwgrasland. De provincie Zuid-Holland heeft op dit punt reeds actie ondernomen.
Als uit de berekeningen blijkt dat de gevolgen beperkt zijn tot de aanpalende agrariër en dat deze maatregelen moet nemen aanvullend op het landelijke stikstofbeleid voor Natura 2000 (Programmatische Aanpak Stikstof, PAS), is het gewenst dat deze zich daartoe bij voorbaat bereid verklaart. De Stichting Meijegraslanden heeft inmiddels contact gehad met de betrokken agrariër en verklaart dat die bereidheid aanwezig is. Extra maatregelen moeten waar mogelijk worden gefinancierd uit de provinciale PAS-middelen.

Ten slotte: net als bij veenmosrietland is bij blauwgrasland uiteindelijk – wetende dat de kritische depositiewaarde wordt overschreden – de kwaliteit van het ecosysteem maatgevend. Door een optimale inrichting en een optimaal beheer kan dus de robuustheid van het systeem worden vergroot. Ook uit een oogpunt van maatschappelijk draagvlak is een goed beheer van de nieuwe schraallanden cruciaal.

Grond- en inrichtingszaken
Aandachtspunten op dit vlak:
1. Van groot belang voor de mogelijkheden voor rietmoeras zijn:
   - het formaliseren van de afspraken met Kemp (waardoor 14 ha rietmoeras ten noorden van de Meesloot kan worden gerealiseerd);
   - het rondkomen van de grondaankoop en -ruil in blok E (met Vergeer, Vollering en Van Zoest). Deze transactie is kansrijk, maar er is wel extra geld voor nodig.
2. Bij alle gebieden zal een lage kade aangelegd moeten worden om het water vast te houden, in elk geval op de grens met de als grasland te behouden gronden.
3. Voor een goed beheer van de nieuwe natuur is het van belang dat de gronden ontsloten zijn, c.q. dat de kaden toegankelijk zijn. Loopt de toegang over gronden van Natuurmonumenten, dan moet er een perceel naar de Meije in eigendom moeten blijven. Zo niet, dan moet plaatselijk recht van overpad worden overeengekomen.

4. Met het plaggen kan een financiële dubbelslag worden gemaakt: de kosten van de afvoer van grond kunnen worden vermeden door het materiaal in het gebied af te zetten voor selectieve ophoging van percelen.
5. De afwatering van de rietmoerassen vindt bij voorkeur plaats op de Meije; het water is waarschijnlijk te voedselrijk om het in het plassengebied terecht te laten komen. Bij een ligging 'achterin' de Meijegraslanden zal de afvoer van overtollig regenwater plaats moeten vinden via sloten naar de Meije, die veelal in agrarisch beheerd gebied (veelal in een onderbemaling) zullen liggen. Voor zowel het gebruik van de afvoersloot als voor het uitslaan van water op de Meije moeten nadere afspraken worden gemaakt.

Mogelijkheden voor agrarisch medegebruik
De Stichting Meijegraslanden wil graag de plaatselijke agrariërs inzetten bij het (beperkte) agrarisch medegebruik van de nieuw gerealiseerde schraallanden. Het gaat dan om maaien en afvoeren, nabeweiding en eventueel een lichte bemesting met stalmest). Net als elders in de Meijegraslanden geldt dat Natuurmonumenten bij voorkeur zaken doet met de agrariërs uit het gebied.

9. Bronnen

Tolman, M.E. & D.P. Pranger, 2009. *Vegetatiekartering De Meije, Armenland ruwiel en Kamerik-Teylingens.* EGG Consult, Pranger & Tolman ecologen, Groningen, in opdracht van Staatsbosbeheer Regio West.

Welle, M. van der, I. Jensen & T. van den Broek, 2012. *Hydro-ecologische en bodemchemische systeemanalyse Schraallanden langs de Meije.* Royal Haskoning rapport nummer 9W4238. In opdracht van Provincie Utrecht en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden.

Winden, J. van der & R.M.G. van der Hut, 2004. *Moerasvogels in De Venen: Bepaling van streefwaarden en oppervlaktes moeras voor prioritaire soorten.* Bureau Waardenburg bv (rapport 04050). In opdracht van Vogelbescherming Nederland.